

جایگاه فهم حدیث

حدیث معصوم علیه السلام همواره مفسر و مبین قرآن است، به ویژه که فهم بسیاری از احکام دین، بدون کمک احادیث دست نیافتنی است؛ زیرا قرآن در بیشتر آیات، به بیان کلیات پرداخته و تبیین جزئیات را به پیامبر اسلام صلی اللہ علیہ و آله و اوصیای پس از او واگذار کرده است:

«وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا مَا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمْ» (۱)؛ و به سوی تو ذکر (قرآن) را فروفرستادیم تا آنچه را به مردم نازل شده است، برایشان بیان و روشن کنی.

«وَمَا أَتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا» (۲)؛ آنچه را پیغمبر برای شما آورد (یعنی امر کرد)، بگیرید و بپذیرید و از آنچه نهی کرد، خودداری کنید.

«وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ» (۳)؛ ما هیچ پیغمبری را نفرستادیم مگر برای اینکه به اذن خدا اطاعت شنند.

از نگاه شیعه، احادیث رسیده از پیامبر اکرم صلی اللہ علیہ و آله و امامان معصوم علیهم السلام، جایگاهی بس مهم و ارزشمند دارند و کسی در اعتبار و حجیت آن شک و تردید نمی کند و همگان عمل بر طبق آن را لازم می شمارند. (۴) پیامبر صلی اللہ علیہ و آله و امامان معصوم علیهم السلام مسلمانان را به فraigیری، حفظ، یادآوری و نشر احادیث و بیش از همه به فهم، فقاہت و درایت آن بسیار تشویق و ترغیب می کردند. (۵) از همین جاست که جایگاه حدیث صحیح و اهمیت آن، بیش از بیش روشن می شود. جابر از امام باقر علیه السلام نقل می کند که آن حضرت فرمودند: «یا جابر! والله لَحَدِيثٌ تُصِيبُهُ مِنْ صَادِقٍ فِي حَلَالٍ وَحَرَامٍ خَيْرٌ لَكَ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ حَقَّ تَقْرِبَ» (۶)؛ ای جابر! به خدا سوگند، حدیثی که از فرد صادق درباره حلال و حرام به دست آوری، برای تو از آنچه که خورشید بر آن طلوع و غروب می کند، بالارزشتر است.

روشن است تمام اهمیت حدیث، به فهم صحیح آن است و فهم نادرست از آن به مراتب از نشنیدن و نفهمیدن آن بدتر خواهد بود. ریشه ای بیشتر فرقه ها و مکاتب گوناگون انحرافی، در بدفهمی و کج اندیشی، با قرائتها و برداشتھای نادرست از قرآن و حدیث است.

جایگاه و ارزش فهم و درایت محتوایی حدیث را در گفتارها، تشویق ها و تلاش های پیگیر معصومان علیهم السلام که خود نخستین مفسران و شارحان حدیث و سنت نبوی هستند، می توان دید. اینک نمونه هایی از روایات در این باره را ذکر می کنیم:

۱. شیخ صدوق در کتاب معانی الاخبار به سند خود از داود بن فرقاد از امام صادق علیه السلام نقل کرده است که راوی گفت: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود:

«أَنْتُمْ أَفَقَهُ النَّاسُ إِذَا عَرَفْتُمْ مَعَانِي كَلَامِنَا. إِنَّ الْكَلِمَةَ تَنْصَرِفُ عَلَى وُجُوهٍ فَلَوْ شَاءَ إِنْسَانٌ لَصَرَفَ كَلَامَهُ كَيْفَ شَاءَ وَلَا يَكْذِبُ» (۷)؛ شما (اصحاب و شیعیان ما و راویان حدیث ما) آن هنگامی که معانی کلام ما و مقاصد ما را بشناسید،

آگاه ترین مردمان به دین هستید. به درستی که گاه سخنی بر جوهر و احتمالات مختلف حمل پذیر است (۸) و اگر آدمی بخواهد، سخن‌ش را هرگونه که بخواهد، می‌آورد و توجیه می‌کند بدون اینکه دروغ گفته باشد.

۲. امام صادق علیه السلام از پدر خویش امام باقر علیه السلام نقل می‌کند که فرمود: «يَا بُنَيَّ! اعْرِفْ مَنَازِلَ الشِّيَعَةِ عَلَى قَدْرِ رِوَايَتِهِمْ وَمَعْرِفَتِهِمْ فَإِنَّ الْمَعْرِفَةَ هِيَ الْمَرْايَةُ لِلرِّوَايَةِ وَبِالْمَرْايَاتِ لِلرِّوَايَاتِ يَعْلُو الْمُؤْمِنُ إِلَى أَفْصَحِيَّةِ دَرَجَاتِ الْإِيمَانِ. إِنِّي نَظَرْتُ فِي كِتَابٍ لِعَلِيٍّ فَوَجَدْتُ فِي الْكِتَابِ أَنَّ قِيمَةَ كُلِّ امْرِئٍ وَقَدْرُهُ مَعْرِفَتُهُ؛ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يُحَاسِبُ النَّاسَ عَلَى قَدْرِ مَا آتَاهُمْ مِنَ الْعُقُولِ فِي دَارِ الدُّنْيَا» (۹)؛ پس از مقام و منزلت شیعیان را از اندازه نقل احادیث و شناختی که (درباره مفاهیم و معارف حدیثی) دارند، بشناس! زیرا در حقیقت، شناخت و معرفت همان درک آگاهانه (علوم و مفاهیم) حدیث است. با همین درک آگاهانه است که مؤمن به بالاترین پایه‌های ایمان (شناخت اعتقادی و عملی) می‌رسد. من در کتابی از علی علیه السلام به این نوشته برخوردم: ارزش و ارجح هر کس معرفت است. خدای متعال مردمان را به میزان خردی که در سرای دنیا به ایشان ارزانی داشته است، حسابرسی می‌کند.

۳. امام جعفر صادق علیه السلام فرمود: «خَبَرُ تَدْرِيِيهِ خَيْرٌ مِنْ عَشَرَةِ تَرْوِيَهٍ. إِنَّ لِكُلِّ حَقٍّ حَقِيقَةً وَلِكُلِّ صَوَابٍ فُرُواً. ثُمَّ قَالَ: إِنَّا وَاللَّهِ لَا تَعُدُّ الرَّجُلَ مِنْ شِعِينَتِنَا فَقِيهًا حَتَّى يُلْحَنَ لَهُ فَيَعْرِفَ اللَّهَنَ» (۱۰)؛ اگر معنای روایتی را بدانی، بهتر از ده روایت است که نآگاهانه برای مردم نقل کنی. هر حقیقتی و هر راستی نوری دارد. به خدا قسم! ما کسی از شیعیان خود را فقیه نمی‌دانیم تا اینکه وقتی وی را به اشتباه افکنند باز هم او مقصود آن را بفهمد.

۴. امام علی علیه السلام می‌فرماید: «عَلِيِّكُمْ بِالْمَرْايَاتِ لَا بِالرِّوَايَاتِ» (۱۱)؛ در پی دریافت و درایت (سخنها) باشید، نه در پی نقل و حکایت.

از این روایات روشن می‌شود که امامان معصوم علیهم السلام در مقام حافظان شریعت و پاسبانان رسالت، از همان آغاز صدور حدیث، توجه خاصی به متن حدیث داشتند و بر فهم عمیق و درک صحیح حدیث تأکید می‌ورزیدند. البته ارزش و جایگاه والای حدیث و فهم آن، بدین معنا نیست که هر آنچه به نام «حدیث» نقل شده است، به تمامی پذیرفته باشد؛ بلکه باید حدیث به درجه‌ی «اعتبار» برسد تا نوبت فهم آن فرا رسد.

مسیر دستیابی به فهم درست و کامل احادیث، مسیری بسیار دشوار است که کمتر کسی توان گذر از آن را پیدا می‌کند تا بتواند با نگاهی آسیب شناسانه دین خود را از لابلای احادیث، آن گونه که هست بفهمد، به آن عمل کند و به دیگران بفهماند.

به نظر می‌رسد یکی از راههای کوتاه ساختن این مسیر و از آن مهمتر به سلامت عبور کردن از آن، نصب العین قرار دادن علائم خطر و گوشزد کردن آسیبها و موانع موجود در مسیر فهم حدیث است، برای تمامی آنان که در این طریق گام نهاده اند.

پی‌نوشت‌ها:

۱. نحل ۱۶: ۴۴

۲. حشر:۵۹

۳. نساء:۶۴

۴. خداوند متعال می فرماید: «وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا لَهَا كُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا» (حشر/۷) نیز پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله در حدیث غدیر، عترت خود را همتای قرآن قرار داده و آن دو را مشعلهای هدایت برای امت اسلام معرفی نموده و تنها راه نجات مسلمانان را در تمسّک جستن به این دو گوهر گرانبها دانسته است. نک: علی متقی هندی، کنزالعمال، ج ۱، صص ۱۷۲ و ۱۸۵؛ محمد بن عیسی ترمذی، السنن، ج ۵، ص ۳۲۹؛ احمد بن حسین بیهقی، السنن الکبری، ج ۲، ص ۵۱۱؛ محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۳۶، ص ۳۳۱.

۵. محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۱، ص ۳۰ به بعد، کتاب فضل العلم؛ محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۱، ص ۱۶۲، کتاب العلم؛ ج ۲، ص ۱۴۶.

۶. احمد بن محمد برقی، المحسن، ج ۱، ص ۲۲۶، ح ۱۵۶؛ محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۲، ص ۱۴۶، ح ۱۵۷.

۷. محمد بن علی قمی (شیخ صدوق)، معانی الأخبار، ص ۱؛ محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۲، ص ۱۸۳.

۸. برای نمونه صیغه امر «إِفْعَلْ» را می توان بر وجوه ندب یا اباخه یا ترخیص حمل کرد.

۹. محمدبن علی قمی (شیخ صدوق)، معانی الأخبار، ص ۲؛ محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۱، ص ۱۰۶، ب ۳؛ ج ۲، ص ۱۸۴، ب ۲۶؛ محمدرضا حکیمی و همکاران، الحیاء، ترجمه احمد آرام، ج ۱، ص ۶۵.

۱۰. محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۲، ص ۲۰۸، ب ۲۶؛ ج ۵۱، ص ۱۱۲.

۱۱. ابوالفتح کراجکی، کنزالفوائد، ج ۲، ص ۳۱، فصل من عیون الحكم؛ محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۲، ص ۱۶۰، ب ۲۱؛ ج ۲، ص ۲۰۶، ب ۲۶؛ محمدرضا حکیمی و همکاران، الحیاء، ترجمه احمد آرام، ج ۱، ص ۶۴.

منبع: دلبری، سیدعلی (۱۳۹۱)، آسیب شناسی فهم حدیث، مشهد: دانشگاه علوم اسلامی رضوی، معاونت پژوهشی، دفتر پژوهش، چاپ اول